

support of such children. Actuality of this theme is the rationale since the output of unadapt child in society when there consequences of the previous deprivation leads to further negative trends. Special attention deserves this aspect to the achievement of such pupils older teens because of question of their readiness for independent living. Therefore, in this paper, we have carried out summary of the main tenets and features of practice implemented forms and methods of social and educational support older teenagers in family-type homes in order to prepare them for independent living. The appropriate forms and methods of support have been developed and tested in the course of the experimental work.

This article gives a detailed description of the group and individual forms of support older teenagers in family-type homes. Other aspect contains characteristics of factors that influence on interaction methods with pupils based on consideration of its individual characteristics and social situation of development. The subjects of such support are the foster parents and social service specialists that provide social support for older teenagers in family-type home. These empirical results have directed to improve the practice of interaction between these subjects and raising the effectiveness of their activities.

Keywords: *older teen, family-type home, socio-pedagogical support, forms of support methods of support.*

УДК 37.013

Г. Я. Майборода

ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПРОФІЛАКТИКИ

У статті на основі аналізу наукових доробок дослідників розкрито сутність професійної деформації. Окреслено ознаки, причини, негативні наслідки професійної деформації соціальних педагогів. Запропоновано стратегічні напрями профілактики професійної деформації соціальних педагогів.

Ключові слова: *професійна деформація, ознаки, причини професійної деформації соціальних педагогів, стратегічні напрями профілактики професійної деформації соціальних педагогів.*

Постановка проблеми. Останнім часом все частіше у професійній сфері ми зустрічаємося з явищами професійних стресів, які виникають при довготривалому виконанні фахівцем професійних функцій. Довготривале перебування фахівця в умовах дії стресових ситуацій може привести до професійної деформації, що характеризуються такими негативними результатами як: зміною якостей і властивостей особистості. Науковцями визначено низку професій, представники яких у більшій мірі піддаються професійній деформації через тривалу взаємодію та спілкування при наданні допомоги й підтримки людям (педагоги, психологи, медики, соціальні працівники, соціальні педагоги). Вивчення діяльності соціальних педагогів, проведення спостережень, опитувань, та психологічних діагностик виявили у третини респондентів почуття невпевненості у власних професійних знаннях, уміннях, розчарування в обраній професії. Це й спонукало нас до визначення особливостей професійної деформації соціального педагога та до пошуку стратегій попередження негативних наслідків професійної деформації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема професійної деформації вивчалася багатьма науковцями: К. Маслач, К. Кондо, Х. Фройденбергер і ін.; Л. Мардахасєвим, В. Орлом, Д. Труновим, М. Фірсовим, О. Хухлаєвою. Аналіз праць науковців надав нам можливість виявити декілька понять, якими користуються науковці при визначенні результатів впливу стресових ситуацій на фахівців. Так, з'ясовано, що одним із перших, звернув увагу на професійні проблеми людей «допоміжних професій» (працівники громадських організацій) Х. Фройденбергер

(1974 р.). Він виявив, що після тривалого часу надання добровільних послуг нужденним, у них з'являється роздратування, виснаження, цинічне ставлення до клієнтів – назвавши ці прояви феноменом «емоційне вигорання» [6]. Продовжуючи подібні дослідження К. Кондо зафіксував виникнення у фахівців стану «дезадаптованості до робочого місця через зростання навантаження» та неадекватної поведінки міжособистісних стосунків [6]. Соціальний психолог К. Маслач (1982 р.) звернула увагу на те, що соціальні працівники при наданні допомоги постійно відчували на собі проблеми клієнта як власні, а при довготривалій дії таких ситуацій виявляли ознаки емоційного виснаження: зневіру в успіх, у власну компетентність і необхідність самореалізації [2]. У працях вище зазначених дослідників результат дії сукупності негативних впливів певних факторів професійної діяльності на прояви фахівців позначався термінами: «емоційне вигорання», «психічне вигорання», «професійне вигорання», «синдром професійного вигорання», «професійна деформація». Порівнюючи визначення цих понять у контексті обраної теми дослідження, зазначимо, що їх об'єднують наступні ознаки: виснаження (емоційне, фізичне, розумове), охолодження до необхідності розв'язати проблеми клієнта, до його болю, деперсоналізація (негуманне ставлення до клієнтів), емоційне спустошення, редукція професійних досягнень, почуття некомпетентності, зневіра в успіх та професійну діяльність в цілому. З огляду на зазначене термін «професійна деформація», найбільше відповідає сутності нашого дослідження.

Мета статі – проаналізувати особливості професійної деформації соціальних педагогів та окреслити стратегічні напрями її профілактики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз теоретичних джерел, порівняльний аналіз результатів проведення прямого й опосередкованого спостереження за діяльністю соціальних педагогів загальноосвітньої школи (за проявами їхньої поведінки та результатами діяльності, за змінами станів у процесі виконання професійних завдань і т. ін.) та опитувань щодо з'ясування причин таких проявів надали можливість зробити важливі для нас висновки. *По-перше*, спираючись на розуміння проблеми психологами В. Бойко, К. Маслач, Х. Фройденбергер і ін.; дослідниками даної проблеми у галузі соціальної педагогіки Л. Мардахасвим, Л. Мітіною, Н. Нікітіною [1; 2; 6; 3; 4] ми погоджуємося, що «професійна деформація» від лат. – *deformatio* – зміна форми, викривлення) характеризує зміну якостей і властивостей особистості (стереотипів сприйняття, ціннісних орієнтацій, характеру, способів спілкування та поведінки) під впливом тих, чи інших факторів, які мають для неї життєво важливе значення. Зазначаємо, що існуюче визначення поняття «професійна деформація» – зміна якостей і властивостей фахівця під впливом виконаної ним діяльності [3] достатньо розкриває сутність цього явища. Вважаємо за необхідність зазначити, що виникає воно через довготривалу дію на фахівця певних факторів професійної діяльності, які викликають емоційне перевантаження та поступово ведуть до особистісних змін. Негативні прояви таких змін проявляються як в особистісній, так і професійній сферах фахівця, що потребує зовнішньої допомоги і профілактики. *По-друге*, зробили спробу окреслити перелік основних, негативних факторів (на прикладі діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи), які викликають ознаки професійної деформації: виконання великих обсягів роботи, повторюваність праці без перерв, виконання дій, що не входять у перелік функційних обов'язків соціального педагога; завантаженість оформленням документації та підготовкою різних звітів (кількість яких зростає як снігова куля); виконання неочікуваних і не спланованих завдань, які потребують термінового вирішення та значної внутрішньої віддачі (ситуацій щодо: соціального захисту дітей при здійсненні до них різного виду насильства, конфліктності батьків, проявів вихованцями

делінквентної, адиктивної, психопатологічної поведінки тощо); відсутність відчутного заохочення, підтримки з боку керівників навчального закладу. *По-третє*, з'ясували, що до негативних наслідків «професійної деформації» соціальних педагогів відносимо: проектування негативної проблематики на себе та інших, «нав'язливу» діагностику себе та інших, «консультування» оточуючих, «прийняття на себе ролі вчителя», перенасиченість спілкуванням, надмірний самоконтроль, втомлюваність, погіршення стану здоров'я. *По-четверте*, узагальнили одержану інформацію та згрупували ознаки професійної деформації соціальних педагогів: *емоційні*: втрата почуття гумору, постійне почуття образи, вини, невдачі, підвищена роздратованість, відчуття того, що оточуючі постійно незадоволені його діями; *мисленнєві*: зменшення рівня концентрації уваги, поява думок про звільнення з роботи, недовіра до оточуючих, критичний самоаналіз життєвого шляху та власного професійного вибору, професійної діяльності; *поведінкові*: спізнення на роботу, небажання іти на роботу, зниження працездатності, зниження рівня досягнень і успіху, трудоголізм, втрата творчого підходу до розв'язання проблем; *фізіологічні*: порушення сну, швидка втомлюваність, підвищений рівень інфекційних захворювань, порушення психічного і соматичного стану здоров'я; *професійні*: «позиція професіонала», що не може помилятися; має бути постійно стриманим; не може бути упередженим; зобов'язаний бути прикладом для оточуючих; нездорове суперництво по відношенню до колег. *По-п'яте*, визначили необхідність обґрунтування шляхів профілактики професійної деформації соціальних педагогів та виокремили основні стратегічні напрями її попередження. *Особистісний*: *стратегії самодіагностики на виявлення ознак професійної деформації* (перевірка себе на наявність симптомів емоційного, професійного вигорання при використанні батареї спеціальних діагностичних методик; ревізія власної майстерності, компетентності); *стратегії самодопомоги* (словесні: інформування про проблему та її причини, ознаки і прояви деформації; проведення циклу бесід про взаємозв'язок емоційного благополуччя та психосоматики; розповіді про страх помилки, особистісну недосконалість, самонавіювання, самосхвалення, засвоєння прийомів релаксації, саморегуляції); *стратегії накопичення ресурсів* (святкування днів народження організація різноманітних свят, колективні співи; організація відпочинку, чаювання, походи до театру, виїзди на природу; участь у спортивних змаганнях); *стратегії заохочення, позитивного схвалення* (відзначення позитивних якостей і досягнень професійного і особистісного характеру, поглажування, подяки, відзначення успіхів у діяльності); *стратегії розвитку творчості* (проведення творчих виставок, конкурсів); *стратегії фізичного розвитку* (організація правильного харчування, підтримка хорошої фізичної форми). *Професійний*: *стратегії зняття виробничого напруження* (встановлення технічних перерв, проведення вільного часу); *стратегії підвищення професійної мотивації* (спілкування та зустрічі з професіоналами, організація конференцій, круглих столів з метою передачі досвіду та розвитку професійних якостей, проведення професійних свят.); стратегії створення позитивного клімату в колективі, організація профоглядів, зустріч з лікарями; стратегії організації професійної допомоги (супервізія, взаємодопомога, передача досвіду, проведення майстер-класів з метою розвитку професійних якостей, умінь).

Висновки. Зазначимо, що розуміння практичними соціальними педагогами сутності професійної деформації, причин виникнення, ознак та стратегій її подолання, сприятимуть результативності професійної діяльності, збереженню професійного довголіття фахівця. **Перспективи подальших досліджень.** Подальшого вивчення потребують питання науково-методичного змісту: розробка й апробація спеціальної методики подолання професійної деформації та підготовка методичних рекомендацій для її використання.

Список використаної літератури

1. Бойко В. В. Правила эмоционального поведения : методическое пособие / В. В. Бойко. – СПб. : Питер, 1997. – 172 с.
2. Хорошкина Е. История вопроса [Электронный ресурс] / Е. Хорошкина // Турана. – Режим доступа : <http://turana.com.ua/biblioteka/professionalnoe-vygoranie/>
3. Мардахаев Л. В. Профессиональная деятельность и деформация личности / Л. В. Мардахаев // Профессиональная деформация и проблемы профессионализма : сб. научн. труд. – №1. – 2011 г. – 23 с.
4. Никитина Н. И. Некоторые аспекты проблемы профессиональной деформации социального педагога и пути её преодоления : сб. науч. ст. / Н. И. Никитина. – М., 2003.
5. Профессиональное выгорание работников, его проблемы и возможные последствия [Электронный ресурс] // HR Лига : сообщество кадровиков и специалистов по управлению персоналом. – Режим доступа : <http://hrliga.com/index.php?id=1064&modyle=profession&op=view>.
6. Райкова Е. Ю. Терапия и профилактика профессионального выгорания у представителей помогающих профессий / Е. Ю. Райкова // Молодой ученый. – 2011. – № 5. – Т. 2. – С. 92 – 97.
7. Фирсов М. В. Технология социальной работы / М. В. Фирсов. – М., 2007. – С. 420 – 423.
8. Хухлаева О. Эмоциональное выгорание учителей / О. Хухлаева // Школьный психолог. – 2006. – № 4. – С. 24 – 29.

*Одержано редакцією 18.11.2014
Прийнято до публікації 25.11.2014*

Аннотация. Г. Я. Майборода. Профессиональная деформация социальных педагогов и стратегические направления профилактики. *В статье на основе анализа научных разработок проблемы раскрывается суть профессиональной деформации. Охарактеризовано причины и признаки профессиональной деформации социальных педагогов. Представлены стратегические направления профилактики профессиональной деформации социальных педагогов.*

Ключевые слова: *профессиональная деформация, признаки профессиональной деформации, социальных педагогов, профилактические стратегии профессиональной деформации социальных педагогов.*

Summary. Galina Majboroda. Social workers' professional burnout and prevention directions. *The article considers the problem of social workers' professional burnout. The main theoretical approaches to the definition of the concept «professional burnout» are found. The author summarizes that professional burnout is the state of emotional, mental and psychophysical exhaustion determined by the conditions of professional activity, excessive working load and emotional interpersonal communication. Long exposure of stressful situations may cause a specialist professional burnout. A number of research works have shown that social workers and similar professionals are at considerable risk of experiencing burnout. Professional deformation gradually develops and often causes negative and even aggressive attitude to the clients, it forces occurrence of one-sided communication by means of criticism, evaluation, pressure which makes both parties, social workers and clients, suffer. The phenomenon of professional burnout has destructive character and influences negatively not only the activity of a social worker, but his personality as well. Diagnostic tests revealed that a third of respondents feel uncertainty in their professional knowledge, skills, frustration chosen profession. The main factors, which can cause professional burnout: the person's individual peculiar features, working conditions, stressful situations at the working place; necessity to perform actions that are not functional responsibilities of the social worker; congestion of documentation and preparation of various reports; performance of unexpected and unplanned tasks that need urgent attention and a lot of energy; lack of encouragement, support from the head. The symptoms of mental and physical exhaustion and as a result professional burnout symptoms have been classified in the present paper (emotional, mental, behavioral, and physiological). The author defines the possible ways and strategic directions of preventing the social workers' professional burnout (personal and professional) and the main preventive methods in each direction.*

Keywords: *professional burnout, symptoms and reasons of social workers' professional burnout, professional burnout prevention directions.*